

táknak az a fontos feladatunk, hogy szűkítsük más felfogások társadalmi és elméleti hatókörét és fokozzuk saját nézeteink hatóerejét." Nagyon fontos számunkra, hogyan adjuk át a marxista gondolatot a fiatal nemzedékeknek. Ahhoz, hogy a fiatalokat és állásfoglalásukat a marxizmus alapján alakítsuk ki, magunknak is ismernünk kell a marxizmus hagyományait, de még ennél is fontosabb, hogy ezek ismeretében építsük ki „és tegyük őket alkalmassá, hogy a világot és a társadalmat marxista elvek alapján szemléljék, hogy a társadalomban marxista módra foglaljanak állást” (Stipe Šuvar, 140. oldal). Ez annál fontosabb, mivel az előadók egy része eszmeileg még ma sem foglalt véglegesen állást, részben az előzetes ismeretek hiányában, mert keveset tudott meg a marxizmusról, másrészt mert nem fogadja el társadalmunk szocialista öngazgatáson alapuló fejlődését. Ezért az előadók eszmei képzése és marxista oktatása igen jelentős társadalmi feladat. Annál jelentősebb, mivel az előadó „az oktatói-nevelői folyamatban nem tolmácsolhat más ideológiát, csak a JKSZ ideológiáját”. Ez a gyűjtemény tehát nagy mértékben segít-ségünkre lehet ismereteink gazdagításában és marxista fejlődésünkben.

A könyvet a JKSZ tizedik kongresszusának a neveléssel és oktatással kapcsolatos határozata zárja. Ez tette serkent, előzetes eszmei előkészületekre cikkek és értekezések olvasása révén, és rámutat a problémák megoldásának módjaira.

A gyűjteménynek — sajnos — gyenge pontja is van. Az írásokat észszerűbben is ki lehetett volna választani, közülük néhányat ki kellett volna hagyni, mert — habár utalnak a nevelés és oktatás problémáira és a marxizmus szerepére ebben — nem vetnek fel új kérdéseket, nem tárnak fel korszerűbb megoldási lehetőségeket.

Ennek ellenére a kötet figyelemre méltó, mert eszmei állásfoglalással és gyakorlati megoldásokkal hozzájárul annak az úrnak kitöltéséhez, mely a marxizmus és a nevelés és oktatás között fennállt. Ezért ajánljuk olvasóink figyelmébe ezt a könyvet mint jelentős hozzájárulást a marxista gondolat fejlesztéséhez az oktatói-nevelői munkában.

MILAN M. MILADINOVIC
(Burkus Valéria fordítása)

LEXIKOGRÁFIÁNK NAGY MŰVE

SZERZŐI KÖZÖSSÉG: Szerbhorvát—magyar szótár I—III.

Készítette a Hungarológiai Intézet Szótárszerkesztősége.

Tartományi Tankönyvkiadó Intézet, Újvidék, 1968—1975.

Ez év márciusában hagyta el a nyomdát a szerbhorvát—magyar enciklopédikus szótár harmadik kötete, mely egyben egy nagy, mintegy két évtizedig tartó vállalkozás végét is jelentette. A szótár a jugoszláviai magyarság tudományos szintű erőpróbája volt, számos probléma vetődött fel a munkálatok során, de az akadályokat és a nehézségeket legyőző kitarító munkát végezetül siker koronázta.

Ahhoz, hogy megfelelő módon tudjuk értékelni a szótár eredményeit, felbecsülni a jelentőségét és felmérni távlatait, több olyan lényeges mozzanatra kell felhívunk a figyelmet, mely többé-kevésbé meghatározza a szótár helyét öngazgatású szocialista társadalmunkban, a magyar—dél-szláv kulturális kapcsolatok történetében és a nyelvtudomány életében.

Vajdaság Szocialista Autonóm Tartomány polgárainak alapvető alkotmányos joga a szabad és egyenrangú nyelvhasználat. A magyar nyelv a szerbhorvát, illetve horvátszerb, a szlovák, a román és a ruszin nyelvvel együtt egyike a tartomány hivatalos nyelveinek. Használatának intézményesített formáival ma már nemcsak az oktatásban és a nevelésben, a kulturális életben, a sajtóban, a rádió és a televízió adásaiban stb. találkozunk, hanem a szövetségi, a tartományi és a községi szervezetekben és szervezetekben is.

Öngazgatású szocialista társadalmunk a többnyelvűségnek a II. világháború előtti asszimilatív modelljével szemben kifejlesztette a nyelvi sokféleség egységén és az egyes nyelvek egyenjogúságán alapuló pluralisztikus modellt, amely — az államnyelv használatának a kényszerét megszüntetve — lehetővé teszi egymás nyelvének a kölcsönös megbecsülés jegyében, szabad választásból történő elsajátítását és használatát.

Egymás nyelvének kölcsönös ismerete a sokoldalúbb és zökkenőmentesebb kommunikációt biztosítva elősegíti az emberi kapcsolatokat tökéletesedését, a gazdasági, politikai és kulturális életben való új minőségek elérését. A szerbhorvát—magyar enciklopédikus szótár a két nyelv társadalmi szükségletből eredő közeledésének a hathatós eszköze, a szocializmus eszméinek és eredményeinek, szocialista valóságunk fogalmainak nyelvi hídja.

Közvetlenül a felszabadulás után már felvetődött egy nagy terjedelmű szerbhorvát—magyar szótár elkészítésének a gondolata, de anyagi hiányában csak 1954-ben kezdődhettek meg a munkálatok. A kezdeti időszakban a Vajdasági Művelődési Egyesületek Szövetsége szervezésében és támogatásával folyt a munka, később pedig a Vajdasági Közművelődési Közösség patronálta a szótárt. A szótárkészítés konkrét feladataival a szótárbizottság foglalkozott. A szótárbizottság 1959-től az Újvidéki Egyetem Bölcsészeti Karára került és 1969-ig a Magyar Tanszék keretében működött. A Hungarológiai Intézet alapításakor, 1969-ben megszűnt a bizottság, a szótári munkálatokat az új tudományos intézet vette át. A szótár első kötete még a tanszéken készült el (1968), a második és a harmadik kötet pedig az intézetben (1971, 1975).

A magyar—délszláv nyelvi kapcsolatok történetének egyik jelentős dokumentuma Faust Vrančić ötnyelvű szótára, mely 1595-ben jelent meg Velenében: *Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum, Latinae, Italicae, Germanicae, Dalmatiae et Ungaricae*. Ettől kezdve több mint húsz olyan szótár ismeretes, melyben a magyar és a szerbhorvát nyelv együtt szerepel. Ezek többsége természetesen kétnyelvű szótár.

A szerbhorvát—magyar enciklopédikus szótár az eddigi legnagyobb terjedelmű ilyenfajta szótár, mintegy 110 000 címszót tartalmaz, a pótlásokkal és a javításokkal együtt kb. 530 szerzői ívet, illetve 2740 nyomtatott oldalt tesz ki a szövege. Szócikkei közül néhány meghaladja a száz sornyi hosszúságot (*biti, za, ruka, pasti, oko, po*), de igen terjedelmes még az *on, a noga, a reč, a krv, a mesto, az imati, a glava, a divlji, a dati, a čist, a čovek, az ići, a kraj, a svet', az udariti, a misliti* stb. szócikke is.

Levasics Elemér és Surányi Magda szótára (1967) egy kötetben kb. 80 000 lexikai egységet ölel fel, szócikkeinek átlagos hosszúsága (középnagyságú szótárról lévén szó) jóval kisebb. A többi szerbhorvát—magyar szótár már lényegesen kevesebb szót értelmez. Blagoje Brančić és Derra György 1894-ben megjelent műve 40 000 címszónyi nagyságú, Veselin Đisalovićé (1921) 32 000, Hadrovics Lászlóé (1957) 27 000, Kovács Kálmáné (1957) 21 000, Vujicsics Sztojáné (1967) 20 000, Petar Aranicki miniatűr szótára (1960) 12 500. Herceg János (1946) szótára pedig 11 000 címszót tartalmaz.

A nyelvtudomány életében bizonyos szakaszosságot figyelhetünk meg. Egyes időszakokra az anyaggyűjtés, az alapozás és a rendszerezés kevésbé látványos, de annál hasznosabb szorgalmas munkája a jellemző, míg más időszakokban többnyire a tényanyag feldolgozása, a szintetizálás és az összefüggések feltárása folyik. A szerbhorvát—magyar enciklopédikus szótár kétségkívül az alapozó művek közé tartozik, és méltán állítható a magyar és a jugoszláv nyelvtudomány hasonló jellegű nagy munkái mellé. Szótárunk a szerbhorvát kétnyelvű szótárak közül a legszinvalonalsabbak egyike.

Elmondhatjuk, hogy a szótár többé-kevésbé megvalósította azokat a célkitűzéseket, melyeket a szótárbizottság első elnöke, B. Szabó György fogalmazott meg:

„1. Törekedjen a szótár a szavak jelentésének minél pontosabb, minél hűbb visszaadására, dolgozza ki a leggyakrabban előforduló szavak jelentésárnyalati és szókapcsolati vonatkozásait; ... dolgozza fel a közhasználatú tájszavakat, valamint a szak- és tudományos szóanyag legfontosabb részét és az új szavakat is.

2. Szemléltesse a szavak használatát; az élő nyelv alapján mutassa be a szavak szerepét és jelentését... világlítsa meg az esetek, a nemek helyes használatát, és mutasson rá az egyeztetés fontosságára.

3. Tisztázza a szavak stílris és hangulati értékét a mondatban; mutasson rá a szavak választékos, bizalmas, családias jellegére és lehetőleg tüntesse fel az archaikus, a hangutánzó és illetlen szavakat; ...

4. Foglaljon állást a nyelvi helytelenségek kérdésében; ...

5. Vizsgálja át a felszabadulás óta kialakult és használatban levő terminológiánkat nyelvi helyesség szempontjából.

6. A szerbhorvát szóanyagot lássa el hangsúlyjellel.” (vö. B. Szabó György: *Tér és idő*. Újvidék, 1958. 304—312.)

Noha a szerbhorvát—magyar enciklopédikus szótár a szerbhorvát nyelv törzsanyagán kívül egyes szakterületek általánosabban használt szavait is tartalmazza — úgyhogy több kisebb szakszótár is összeállítható lenne belőle —, mégis számos szó (főleg tájszók, elavult szavak, tudományos és műszaki szavak, diáknyelvi és tolvajnyelvi szavak, családi nevek, helynevek stb.) nem került be a címszavai közé, vagyis nem helyettesítheti a szakszótárakat. Az egyes szakterületek igényeinek megfelelően a Hungarológiai Intézetben több kétnyelvű szakszótár is készül (*Jogi és közigazgatási szótár*, *Technikai szótár*, *Meteorológiai szótár*, *Botanikai szótár*, *Pedagógiai szótár* stb.).

A szerbhorvát—magyar enciklopédikus szótár címszavainak túlnyomó többsége el van látva hangsúlyjellel. Ez annál is inkább jelentős, mivel még nem jelent meg a szerbhorvát nyelv értelmező szótárainak mindegyik köteté (sem a Szerb Akadémiáé, sem a Szerb Maticáé), tehát szótáríróink nem mindig vehették alapul ezek adatait a szócikkek megírásakor. Veselin Đisalović szótárát kivéve az eddigi szerbhorvát—magyar szótárak közül egyik sem jelölte meg a szavak hangsúlyát.

A szótár nagy erőnye szóanyagának korszerű volta. A hagyományos módszereket követő lexikográfusok általában az addig megjelent egy- és kétnyelvű szótárak anyagára építenek, esetenként olyan szavakat is felelevenítve, melyek csak régi szótárakban találhatók meg, egyébként pedig a mai nyelvben nem használatosak, ugyanakkor azonban óvakodnak az új szavaktól, melyek jelentős része viszont mindennapos szóhasználatunkban már polgárjogot nyert. A szótár munkatársainak gyűjtőmunkája számos új szót, új jelentést és meglévő szavakból összeálló új kifejezést hozott felszínre.

A szótár munkálataiban több mint harminc munkatárs vett részt, akik közül kétségkívül Kovács Kálmán főszerkesztő és Sörös Dávid szerkesztő érdemel elsősorban említést. Noha a két évtizedes munkában résztvevő munkatársak gazdag tapasztalatokat szereztek a lexikográfia terén, mégis problémát jelent a szakkáder hiánya. A Hungarológiai Intézet kutatási tervében szerepel a magyar—szerbhorvát enciklopédikus szótár elkészítése. Nemcsak arról van szó, hogy hiányzik a szótár másik fele, hanem egy olyan lehetőség-ről is, hogy a munkálatok során a magyar nyelvvel foglalkozó szakemberek köre olyan személyekkel bővüljön, akiknek a magyar nyelv nem anyanyelvük.

A szerbhorvát—magyar enciklopédikus szótár mindössze kétezer példányban készült. Szerintünk ez a szám nagyobb is lehetett volna, hiszen szerbhorvát—magyar szótárra szükség van a fordítószolgálatokban, az újságok és a folyóiratok szerkesztőségeiben, a könyvkiadó vállalatokban, a rádióállomásokon, a televízióban, a társadalmi és politikai szervezetekben, a községités és a tartományi szervezetekben, a bíróságokon, az iskolákban, az üzemekben stb. Használói nemcsak fordítók, újságírók, tanárok és egyetemi hallgatók, hanem mérnökök, jogászok, orvosok, közigazdászok, tisztviselők, technikusok, középiskolai tanulók stb. is.

MOLNÁR OSIKÓS László